

Barbara Goźdź

Relacja w wycieczki uczniów: Śladami starachowickich

Studia Muzealno-Historyczne 9, 149-153

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Barbara Góźdz (Gimnazjum nr 4 im. Polskich Noblistów w Starachowicach)

Relacja z realizacji wycieczki: „Śladami starachowickich / wierzbnickich Żydów”

Jesteśmy 25-osobową grupą uczniów klas II Gimnazjum nr 4 im. Polskich Noblistów w Starachowicach¹. Od 26 kwietnia do 18 czerwca 2017 r. realizowaliśmy projekt: *Szkola Dialogu*. Jest on elementem programu pod tą samą nazwą. Jego organizator, Forum Dialogu, to najstarsza organizacja pozarządowa zajmująca się dialogiem polsko-żydowskim.

Celem programu jest poszerzanie wiedzy na temat wielowiekowej obecności Żydów w Polsce oraz ich wkładu w rozwój społeczny, kulturalny i gospodarczy naszego kraju. **Celem naszego projektu** jest z kolei odkrywanie i upamiętnianie historii żydowskiej społeczności Starachowic, stanowiącej przed wojną pokaźną część ludności naszego miasta. Poznać tę historię to jednak dla nas za mało. Uznaliśmy, że trzeba podzielić się nią z szeroką grupą starachowiczian. Zaczęliśmy od kolegów i koleżanek z naszej szkoły. Dzieliłiśmy się z nimi wiedzą nabytą podczas warsztatów prowadzonych przez trenerów z *Forum Dialogu* oraz tą, którą zdobyliśmy sami, poszukując informacji o historii Żydów w naszym mieście. Dla odbiorców spoza szkoły 10 czerwca zorganizowaliśmy wycieczkę śladami starachowickich/wierzbnickich Żydów, będącą najważniejszym zadaniem projektowym. Miała ona formę gry miejskiej pod nazwą: „Oni też tworzyli historię naszego miasta” i adresowana była głównie do harcerzy. Opiekunkami projektu były panie: Barbara Góźdz (koordynator) i Bożena Kapała.

Szczegółowa trasa i przebieg wycieczki

Wycieczka rozpoczęła się przed budynkiem szkoły o godz. 10.30 powitaniem wszystkich jej uczestników. Do końca nie wiadomo było, ilu ich będzie, ponieważ zaproszenia zostały wystosowane do władz miasta i grupy starachowickich harcerzy. Na zaproszenie odpowiedzieli m. in.: zastępca Prezydenta Miasta Starachowice Jerzy Miśkiewicz, harcmistrz Jan Minda, pani Agnieszka Malinowska – doktorantka Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach zajmująca się historią starachowickich/wierzbnickich Żydów oraz całkiem spora grupa harcerzy i zuchów, a także uczniowie gimnazjum. Nie mogło też zabraknąć dyrektora szkoły Anny Salamon oraz opiekunek projektu – Barbary Góźdz i Bożeny Kapały. Z ust pana Prezydenta i harcmistrza Mindy padło wiele ciepłych słów na temat realizowanego tego dnia przedsięwzięcia.

Przed wyruszeniem w trasę uczestnicy zostali zapoznani z regulaminem wycieczki, planem i założeniami gry. Punktualnie o godz. 11.00 harcerze podzieleni na kilka grup zadaniowych udali się w drogę.

Wycieczka wiodła szlakiem:

1. Kirkut przy ulicy Bieszczadzkiej
2. Budynek Judenratu przy ul. Spółdzielczej
3. Rynek

¹ Autorka tekstu jest opiekunką projektu Barbara Góźdz. Tekst napisany jest jako dzieło zbiorowego narratora w związku z przyjętymi założeniami projektu. Publikujemy go w oryginalnej formie, pełniej oddającej jego wartość metodyczną (red.).

4. Miejsce dawnej synagogi przy ul. Niskiej 9A

5. „Skalki” na osiedlu Majówka

W każdym z tych miejsc na harcerzy czekali członkowie grupy projektowej „przypisani” do danego punktu. W różnej formie przekazywali oni harcerzom cenne informacje dotyczące historii starachowickich Żydów oraz wyznaczali zadania do wykonania. Po każdym z nich grupa zadaniowa dostawała fragment cytatu z Talmudu, który na koniec wycieczki miał być złożony w całość.

Cmentarz nieprzypadkowo został wybrany na pierwszy punkt wycieczki. Wprawdzie kojarzy się głównie z końcem życia człowieka, ale też może być miejscem, które każe przywołać historie ludzi spoczywających tu od lat. Dla nas stał się tego dnia początkiem wycieczki do przeszłości naszego miasta.

Przy bramach cmentarza grupy wycieczkowe zostały zapoznane z symboliką macew, zwyczajami grzebalnymi Żydów i poznały krótką historię tego miejsca. Podczas zwiadzenia z kolei każdy mógł z bliska zobaczyć różne symbole nagrobne informujące o zmarłych (np. o zawodach wykonywanych za życia, o funkcji w gminie, wieku itp.). Odpowiedzi na budzące się pytania udzielała Agnieszki Malinowskiej, która była dla wszystkich cennym źródłem wiedzy.

Na zakończenie tej części wycieczki na harcerzy czekały zadania do wykonania: ułożenie rozsypanki zdjęcia cmentarza oraz udzielenie odpowiedzi na kilka pytań dotyczących starachowickiego kirkutu.

Przy ulicy Spółdzielczej znajdował się kolejny „ślad”, który należało poznać. To budynek dawnego **Judenratu**. Tam z przygotowanych przez grupę projektową plakatów harcerze dowiedzieli się, czym był Judenrat, jaką pełnił funkcję, jak wyglądał kiedyś oraz jaki miał wpływ na starachowickie getto. Mówiąc o Judenracie, nie sposób było pominąć informacji o II wojnie światowej, Holocauście, nietypowym **getcie** i losach wierzbickich Żydów.

Po zapoznaniu się z tymi wiadomościami zadaniem harcerzy było udzielić odpowiedzi na dość szczegółowe pytania dotyczące poznanych treści. Odpowiedzi nie okazały się trudne, bo słuchacze byli bardzo skupieni.

Do trzeciego punktu grupa udała się ulicą Krętą, która niegdyś była częścią getta, a stojące przy niej budynki prawdopodobnie od czasów przedwojennego Wierzbnika pozostały w niemal nienaruszonym stanie. W **rynku** uczestnicy wycieczki poznali historie z codziennego życia Żydów w Wierzbniku. Dowiedzieli się, jak liczną grupę stanowili, jakie zawody wykonywali najczęściej, w jakich organizacjach się skupiali itp. Poznali lokalizację przedwojennych karczm i sklepów. Usłyszeli o bardzo dobrze prosperujących wówczas fabrykach i hotelach. Na podstawie wcześniej zdobytych informacji próbowali określić granice getta. Zadaniem harcerzy było tym razem odszukanie ukrytych w różnych miejscach puzzli z zagadkami do rozwiązania. Odbył się też quiz tematyczny.

Kolejnym punktem wycieczki była **ulica Niska**, przy której niegdyś pod numerem 9a mieściła się synagoga. Niestety, została ona doszczętnie spalona podczas II wojny światowej. Mimo to grupy zadaniowe poznały jej prawdopodobny wygląd oraz obyczaje panujące w bożnicy i jej budowę wewnętrzną. Ten przystanek był doskonałym miejscem do przypomnienia obyczajów żydowskich związanych z wyznawaną religią. By zdobyć następny kawałek układanki, trzeba było, wykorzystując zdobytą wiedzę, rozwiązać krzyżówkę. Tutaj harcerze otrzymali też mapki z miejscami do odnalezienia. Mieli je obejrzeć, by na koniec wycieczki opowiedzieć, co zobaczyli.

W tym celu, zamiast udać się od razu w stronę „Skalek”, harcerze przeszli ulicą Marszałka Piłsudskiego w stronę ulicy Dworcowej, gdzie do tej pory znajduje się budynek, w którym prawdopodobnie mieściła się mykwa. Niestety, nie ma zbyt wiele informacji

Przy budynku dawnego Judenratu

na jej temat. Prawdopodobnie nigdy nie była wykorzystana zgodnie ze swym przeznaczeniem. Na podstawie mapy grupy miały ją zlokalizować.

Następnym miejscem, które należało odnaleźć, był **sztibl** przy ulicy Marszałka Piłsudskiego. Harcerze dotarli pod wskazany adres, dowiedzieli się jednak, że nie ma tu już żadnej budowli, bo została zburzona.

Punktem zamykającym wycieczkę było miejsce dawnego obozu pracy „**Majówka**”, gdzie dzisiaj znajduje się m.in. punkt widokowy, z którego można podziwiać wspaniałą panoramę miasta. Tam harcerzy przywitały uczennice odgrywające scenkę z obozowego życia. Dwie z nich przebrały się za Niemców prowadzących żydowskiego więźnia. Harcerze usłyszeli opowieść o trudnej codzienności żydowskich więźniów, o ciężkiej przymusowej pracy w miejscowych obozach pracy. Poznali niesamowite świadectwa ludzi, którzy przeżyli pobyt w obozie oraz wspomnienia o tych, którym się to nie udało. Następnie otrzymali fragmenty życiorysu jednej z najmłodszych więźniarek, dziewięcioletniej Tobci Lustman, które należało odczytać we właściwej kolejności. Każdy mógł się też zapoznać z ciekawą tablicą tematyczną.

Kiedy po wykonaniu wszystkich zadań i odpowiedzi na pytania harcerze zdobyli ostatni fragment układanki zbieranej od początku wycieczki, ujrzeni wynik swych trudnych zmagania z zadaniami. Powstało hasło: „Kto popełnił dwa razy ten sam grzech, ten nie uważa go już za grzech” – cytat z księgi Talmudu. Głośno odczytane hasło pozostało wszystkim pod rozwagę.

Zakończeniem gry miejskiej były pamiątkowe zdjęcia oraz podziękowania dla jej uczestników za wspólną, jakże inną lekcję historii. Wśród nich znaleźli się też mieszkańcy miasta, którzy w międzyczasie dołączyli do grup wycieczkowych i z zainteresowaniem przyglądali się kolejnym zadaniom, robiąc przy tym zdjęcia.

Dodatkowe wydarzenia i działania poprzedzające wycieczkę i działania towarzyszące

Prowadziliśmy 15-minutowe spotkania we wszystkich klasach w naszej szkole. Posługiwaliśmy się przy tym własnoręcznie wykonanymi plakatami, gazetkami i innymi pomocami. Staraliśmy się wykorzystać takie sposoby pracy, które zrobiły na nas największe wrażenie podczas warsztatów. Realizacją tego zadania zajęły się trzy grupy projektowe. Każda specjalizowała się w określonym temacie, który był poruszony w danej klasie. Nie chcieliśmy mówić na każdy temat, bo uznaliśmy, że warto zainteresować jednym tematem i spowodować, że ktoś będzie chciał wiedzieć więcej i skłoni go to do dalszych poszukiwań. Mówiliśmy m.in. o założeniach Szkoły Dialogu, przebiegu działań w projekcie. Przybliżyliśmy temat wiary i kultury żydowskiej, codziennego życia w przedwojennych Starachowicach/Wierzbniku. Mówiliśmy o szkole żydowskiej, lokalnym getcie i obozach pracy, historycznych postaciach, cmentarzu i symbolice macew. Bardzo spodobała nam się postawa naszej katechetki, która zapraszała nas na lekcje religii, bo uznała, że są to interesujące tematy wpisujące się doskonale w dialog między katolikami i Żydami. Zaproponowaliśmy władzom miasta pomoc w sprzątaniu cmentarza.

Po wycieczce zorganizowaliśmy w szkole wystawę tematyczną, która zakończyła nasz projekt i sprawdziła się jako finalny element naszych działań. W przyszłości chcemy przeprowadzić konkurs na najciekawszą prezentację multimedialną o tematyce żydowskiej.

Narzędzia, jakimi posłużyliśmy się, aby przekazać zdobytą wiedzę uczestnikom wycieczki

Przygotowaliśmy plakaty, tablice tematyczne, różne formy gier z pytaniami, zdjęcia, szkice, mapy, stroje historyczne, happening, quizy, krzyżówki, puzzle, rozsypanki.

Sposoby zbierania informacji

Korzystaliśmy z bardzo różnorodnych źródeł. Były to: zasoby internetowe, wywiady ze świadkami historii (pan Szymon Snopeczyński, mieszkaniec Starachowic, udzielił nam wywiadu, w którym opowiedział o swoich obserwacjach na temat obozu pracy w Starachowicach, w pobliżu którego mieszkał), książki, informacje od przedstawicieli Muzeum Przyrody i Techniki w Starachowicach (Wioletta Sobieraj – wicedyrektor muzeum), publikacje powstałe po realizacji ścieżki przedmiotowej o historii Starachowic, w tym ścieżki żydowskiej, współpraca z p. Agnieszką Malinowską – doktorantką UJK zajmującą się historią starachowickich Żydów, kontakt z rabinem Łodzi Dawidem Szychowskim, który gościł w naszej szkole podczas warsztatów.

Sposoby promowania wycieczki

Przygotowaliśmy skierowane do uczniów, nauczycieli i wszystkich chętnych zaproszenia, które umieściliśmy w różnych miejscach w szkole i w jej okolicach, wystosowaliśmy zaproszenia do władz miasta oraz do Komendy Hufca ZHP w Starachowicach. Zaprośiliśmy do udziału w wycieczce starachowickich harcerzy. Plakaty oraz hasło projektu wywiesiliśmy w szkole i przed nią. Informację o wycieczce ogłosiliśmy na lokalnym portalu Spotted, utworzyliśmy wydarzenie na Facebooku i zapraszaliśmy innych do wzięcia w nim udziału.

Barbara Góźdz (Junior School no. 4 in Starachowice) Traces of Starachowice/Wierzbnik Jews - Excursion Report

The article is a description of an educational project implemented by a group of 25 students of the Junior school no. 4 in Starachowice supervised by two teachers. The main objective of the project was to familiarize the students with the historical topography of the city related to the history of a Jewish community. During the second stage of the project, basing on the gained knowledge, the students organized walks and city games for young and adult citizens of Starachowice/Wierzbnik.

Keywords: History of Polish Jews, Starachowice, Wierzbnik, historical education.